

Fonetska procjena glumačkoga govora

Vrban Zrinski, Karolina

Source / Izvornik: **Govor, 2013, 30, 21 - 50**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:627424>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 19. 3. 2013.
Prihvaćen za tisak 28. 5. 2013.

Karolina Vrban Zrinski

kzrinski@ffzg.hr

Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska

Fonetska procjena glumačkoga govora

Sažetak

U radu su analizirana govorna ostvarenja glumaca i glumica (N = 10) Gradskoga dramskoga kazališta Gavella prema protokolu fonetskoga statusa ekspresivne govorne izvedbe (glas, izgovor, izražajnost, govorna glatkoća i ukupna ocjena). Fonetska slušna procjena provedena je sa studentima diplomskoga studija Odsjeka za fonetiku Sveučilišta u Zagrebu (N = 16). Nakon napravljenih statističkih postupaka (aritmetička sredina, t-test i Hi-kvadrat test), rad donosi opis glumačkoga govora s obzirom na pojedinačne (procjene procjenitelja i autorice) i skupne procjene glumaca i glumica (procjena procjenitelja). Rezultati pojedinačnih fonetskih procjena između procjenitelja i autorice evidentiraju razilaženja u procjenama naglasnoga sustava i tempa (brzine) govora, dok je u ostalim varijablama postignuta dobra usklađenost u procjenama. Prema procjenama procjenitelja skupna slika pokazuje da glumice u odnosu na glumce imaju ugodniji glas, a glumci promukliji glas od glumica. Glumice imaju viši ton, primjereniji izgovor i govornu brzinu, bolju ukupnu izražajnost, govornu glatkoću i ukupnu ocjenu govorne izvedbe (sve su navedene razlike statistički značajne $p = 0,001$, dok je za govornu brzinu $p = 0,028$).

Ključne riječi: prozodija, glas, izgovor, izražajnost, govorna glatkoća

1. UVOD

1.1. Fonetske osobine scenskoga govora

Scenski govor određuje se kao govor koji izvode glumci na kazališnoj pozornici i čija se govorna slika opisuje u dva funkcionalna sloja glasa: krik (ako glumac oponaša osobu) i ekspresija ili izražajnost (ako glumac oponaša izraz) (Varošaneć, 1987/88:207). Ekspresija je glumačko sredstvo kojim glumac oblikuje i tumači dramsku osobu i stoga bi govor na sceni morao biti voljna slika govora. Izgovorne se pogreške ne bi smjele čuti sa scene, osobito kada su simptom privatne glumčeve govorne slike, a nisu slika dramske osobe. Prozodija pruža brojne mogućnosti uporabe, osobito u scenskomu glumačkom govoru, i tim se mogućnostima dobri glumci umiju koristiti u oblikovanju značaja dramske osobe koju tumače (Varošaneć, 1987/88). Dramski tekstovi pripadaju književnoumjetničkomu stilu (Silić, 2006), a on je najslobodniji stil i nevezan je normom koja određuje standardni jezik (Frančić i sur., 2005:233). Do otklona od norme dolazi i zbog toga što glumac mora govorom oslikati sve društvene i psihološke indikatore dramske osobe i što naglasni sustav može biti i slika u govoru (Varošaneć-Škarić, 2010:173).

Cjelovita istraživanja scenskoga govora donose primjerice Machlin (1970) i Turner (1976), dok su nam prostorno i vremenski bliža istraživanja scenskoga govora slovenskoga kazališta (primjerice Podbevšek, 2003). Varošaneć-Škarić (2000) obrađuje pitanje proksemičnosti glumačkoga glasa, uspoređujući mogućnosti procjene proksemičkih odnosa na temelju glumačke govorne izvedbe. Prozodijski sloj na gledatelje djeluje jače od tekstovne poruke, stoga Podbevšek (2003:68) smatra da glumci svjesno rabe posebne govorne znakove i prema istraživanju zaključuje da je izvedba odabranih govornih znakova "bila tako intenzivna i dovoljno dugotrajna da su je slušatelji/gledatelji mogli prepoznati kao izraženu", a kao jače primjetna ili izraženija govorna sredstva navodi visok registar, boju glasa i način izgovora.

Scenski govor nikako ne smije biti spontan, u smislu ležeran kao privatni, svakodnevni govor, niti smije predstavljati nedostižni govorni ostvaraj, misli se na govorni ostvaraj koji ima odgovarajuće govorne slike dramskih osoba. Postoji niz vježbi za glumčev glas i govor, vježbe koje integriraju pokret i govor (primjerice Berry, 1997) ili fonetske vježbe za glas i izgovor (Škarić i Varošaneć-Škarić, 1999) koje smanjuju napor, ali glas i izgovor ne zvuče neuvježbano.

Od teorijskih promišljanja Gavelle (1967) o značaju nove znanosti fonetike koja bi se trebala skrbiti sa znanstvenoga i praktičnoga stajališta o scenskomu govoru

do danas problemi scenskoga govora u hrvatskoj znanstvenoj literaturi prikazani su samo u pojedinim segmentima, primjerice područje glasa (Varošanec-Škarić, 2005) i pedagogija glasa i izgovora (Varošanec-Škarić, 2010). Premda glasovi studenata glume pokazuju bolje akustičke kvalitete od glasova drugih studenata s obzirom na nebrigu o vlastitomu glasu, tim se više ističe potreba dobrog školovanja glasa i razvijanja dobre vokalne tehnike u te skupine vokalnih profesionalaca (Varošanec-Škarić, 2008).

U hrvatskim je kazalištima uvriježena prosudba glumačkoga govora na temelju talenta i ispravnoga akcenta. U svojoj knjizi *Fonetska njega glasa i izgovora* Varošanec-Škarić (2010) u poglavlju o naglascima donosi kako bi se i drugim bazičnim čimbenicima scenskoga govora, glasu, ortoepskom izgovoru samoglasnika i suglasnika, impostaciji, morao davati značaj kao i naglasnoj prozodiji. Govorna se uspješnost glumaca ne može opisivati pučkom terminologijom "krivih akcenata". Specifičnost je scenskoga govora u njegovoj govornoj elastičnosti, u tome da glumac mora znati i moći govorno ostvariti različite naglasne sustave, različitu boju vokala, različite fonacijske osobine glasa, različit ritam i tempo govora itd.

Glas kao prozodijski čimbenik čine u širem smislu svi govorni slojevi koji nisu oblikovani jezikom, dakle koji nisu tekst, te osim fonacijskoga dijela sadrži i sve zvučne mijene, način izgovaranja glasnika koji je kao znak slika i simptom (Škarić, 1988). Kod akustičkoga opisa ugodnih ili fonogeničnih glasova Varošanec-Škarić (2005) navodi one glasove koji su voluminozni, tj. jaki u niskom području spektra, imaju snažan F0 i nisku prosječnu frekvenciju f_0 , uravnoteženih su svih spektralnih sastavnica, nemaju preveliku sonornost, imaju malo laringalnoga šuma (oko 1%), harmonični su i imaju harmonika i u višem području spektra. Za glasove uravnoteženoga spektra i s podjednakim intenzitetom F3 i F4 (što znači da je blistavost primjerena) koji su od najjačeg intenziteta u spektru slabiji između 20 i 27 dB može se reći da imaju glumačke formante (Varošanec-Škarić, 2005:91). Budući da je za glumca bitnija ekspresija i snaga u govoru nego li ljepota glasa, pojedini glumački glasovi nisu lijepi, i to uglavnom oni koji nemaju glumačke formante. Glas je vrlo bitan prozodijski čimbenik scenskoga glumačkog govora jer, osim svoje ugone ili neugode, šalje obavijesti o različitim indikatorima, društvenim, biološkim, psihološkim, odnosno obavijesti o stečenim ili organskim osobinama i kulturološkim osobinama (Laver, 1968; Varošanec-Škarić, 2010).

Izgovor koji je arbitrarno prihvaćen za javno komuniciranje i predstavljanje jedne zajednice drugima zove se standardni izgovor ili ortoepija (Škarić, 1988:202).

Hrvatski je jezik opći ili zajednički jezik svih današnjih Hrvata i prema Škariću (2009) razlikujemo tri tipa hrvatskoga jezika: klasični tip ili klasična norma (KN), općeprihvaćeni tip hrvatskoga jezika ili prihvatljivi (OPIH) i prihvaćeni tip hrvatskoga jezika (PIH). Klasični tip nastao je normativističko-političkim načinom, općeprihvatljiv tip hrvatskoga jezika nastao je spontano i ubrzano se dalje razvija, dok je prihvaćeni tip ili prihvatljiv govor inačica govora koja je između klasičnoga i općeprihvaćenoga (Škarić, 2009).

Prema Škarićevoj tablici (2009:125), koja prikazuje cjelovitu distribuciju naglasaka, u klasičnom i prihvatljivom tipu općega hrvatskoga postoje četiri naglasaka (kratkosilazni, dugosilazni, kratkouzlazni, dugouzlazni), dok u prihvaćenom postoje tri naglasaka (kratkosilazni, dugosilazni, dugouzlazni). U prvim dvama tipovima općega hrvatskoga (klasični i prihvatljivi) nedopušteno je mjesto silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u govornoj riječi, uz dopuštenje brojnih iznimaka u prihvatljivom tipu. U prihvaćenom tipu ugašena je zabrana silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima i na završnom slogu. Klasični tip izgovora razlikuje duge i kratke zanaglasne slogove, dok se u prihvatljivom tipu zanaglasni dugi slogovi krata i često dolazi do neutralizacije razlika. U prihvaćenom tipu izgovora općega hrvatskoga nema zanaglasnih dugih slogova, silazni naglasci se ne prenose na prednaglasnicu, osim iznimaka, i prevladava novo pravilo da se pri preoblici ili tvorenici ne mijenja izvorno mjesto naglasaka, ako da, tada naglasak preskače na čelno mjesto (Škarić, 2009:125).

Istraživanja pokazuju da je govorna slika javnih govornika (Škarić i Varošaneć-Škarić, 1994) ponešto drugačija te se u fonetskim istraživanjima često procjenjuju, uz izgovorne pogreške, i izgovorne mane. Poznato je da o izgovoru suglasnika najvećim dijelom ovisi razabirljivost govora. Dakle izgovor može biti nedostatan ili labav, često se u kolokvijalnom razgovoru rabi izraz *lijena dikcija*, i može biti dostatan izgovor ili primjeren, dobar, uredan izgovor. Uvodi se i treća kategorija procjene izgovora, to je presnažan, prejak ili preizražen izgovor, kada se prejako izgovaraju prvenstveno suglasnici (Varošaneć-Škarić, 2010). Često je pogrešno izgovaranje suglasnika posljedica govornikova lokalnoga govora ili organskoga idioma (primjerice izjednačavanje tvrdih i mekih afrikata, premekani ili pretvrđi izgovor frikativa, ovisno o lokalnom govoru, zatim dvoglasničko izgovaranje *l-j* i *n-j*, izgovor mediteranskoga *l*, izgovaranje *r* s malo ili previše vibracija itd.)

Način izgovaranja samoglasnika odaje čitav niz obavijesti o govorniku (podrijetlo govornika i kulturološki stupanj). Vokalizam (izgovor vokala) može

obuhvaćati potpunu redukciju vokala, diftongiziranje, zatim redukciju vokala prema neutralnom (zagrebački govor), zatvorene duge vokale (bosansko-hercegovački izgovor) i preotvorene (govor sjeveroistočne Hrvatske). Valja napomenuti da pogrešan izgovor vokala može biti i psihogen. Obično je povezan uz neuroze, primjerice anksioznost, hezitacije, introvertiranost, agresivnost itd. Anksioznost izaziva reduciraniji izgovor vokala prema neutralnom i zatvoreniji izgovor vokala, a agresivnost otvoreniji (Škarić, 1988).

Izražajnost u govoru opisujemo s obzirom na logičko isticanje i izričajnu jezgru, logičke stanke, govorni ritam i tempo ili brzinu govora. Rečenica je značenjsko-sintaktička cjelina koja je u većini slučajeva ostvarena na jednom dahu, a intonacijska je jedinica (fonetski blok) definirana kao onaj dio izričaja koji se nalazi između dviju stanki bez obzira na semantičke i sintaktičke kriterije organizacije izričaja. Intonacijska jedinica pripada fonetskoj kategoriji, premda su joj kriteriji za ostvarivanje logičko-sintaktički (Horga i Mukić, 2000). Kod logičkoga je isticanja bitno poznavanje teme, odnosno reme u rečenici. Tema je sugovornicima poznatiji dio rečenice (u logičkom i obavijesnom smislu ona je rečenični subjekt). Rema kazuje nešto novo, dopunjuje ili mijenja kontekst (u logičnom i obavijesnom smislu ona je rečenični predikat) (Škarić, 2009).

Stanke se pojavljuju unutar sintaktičko-logičnih cjelina. Osim mjesta bitna je i čestota ili frekventnost pojavljivanja. Stanke mogu biti čujne (oklijevanje, duljenje posljednjega sloga, neutralni vokal u funkciji poštapalice) i nečujne ili bez zvuka (udisaj, oklijevanje, stanke oklijevanja, stilističke itd.). Načelno se stanke očekuju kod razgraničavanja među rečenicama i sintaktičko-logičkih cjelina. Delimitativne stanke dolaze na kraju većih cjelina, a kulminativne prije istaknute riječi.

Nizanje istih elemenata u istim razmacima stvara uvjet ili podlogu za ritam. Ritam može biti primjeren ili isprekidan, oksitonski (naglašavanje posljednje riječi) i baritonski (naglašavanje neposljednjih riječi u intonacijskim jedinicama). Može se dogoditi da se neshvaćeni tekst jednostavno prepusti ritmu i tada dolazi do jednoličnoga naglašavanja posljednje riječi, prvih ili posljednjih glasova, a da takav način govorenja nije u skladu sa smislom. U tome slučaju govor postaje ravnomjeren ili monoton (Škarić, 1988). Kada se ritam gradi nabrajanjem, ponavljanjem, rimama, kada su ritam i smisao u zajedništvu, može se govoriti o ritmičnom govoru (Liker i Vrban Zrinski, 2003).

U glumačkom je govoru brzina govora jedan od jačih govornih znakova i njezina je informativost vrlo velika. Glumac koji odabire spor tempo govora šalje

hotimičan znak o značaju dramske osobe kao lijene, spore, umorne, škrte na riječima, dostojanstvene, dok odabirom brzoga tempa govora dramska osoba slikovito govoreći postaje hitra, živahna, euforična, brzopleta (Škarić, 1988:186). Valja znati da prespor govor kod slušača (publike) stvara dosadu, prebrz nervozu. Brzina kao i glatkoća govora u ekspresivnom govoru, kao što je glumački, ovisi o vrsti emocionalnih ekspresija koje se prenose.

Glatkoća ili fluentnost govora definira se stupnjem lakoće govornoga planiranja i izvođenja (Horga, 1994). Glatkoća je govor bez zastajkivanja, oklijevanja, zamuckivanja, ispravljanja i izgovornih pogrešaka. Valja napomenuti da su osobine dobra govora govornost i glatkoća, ali te se dvije osobine mogu međusobno isključivati. Dobra govornost obvezno ima određeni stupanj nefluentnosti. Govornost podrazumijeva spontanost, prirodnost, govorno planiranje u trenutku govornoga ostvarenja (ili se barem tako mora činiti, premda su prethodile dugotrajne pripreme). Glatkoća podrazumijeva govor s lakoćom, bez oklijevanja, što upućuje na visok stupanj pripremljenosti.

2. CILJ I PRETPOSTAVKE

Jedan od ciljeva rada bit će opis fonetskoga statusa (Varošaneć-Škarić, 2010) koji podrazumijeva sve čimbenike govornoga statusa prema glumačkomu govornom stilu (Varošaneć-Škarić, 1995). Napravit će se procjena skupnih sugovornih čimbenika govorne izvedbe (Nenadić El Mourtada i Varošaneć-Škarić, 2010). Cilj je rada opisati pojedinačna govorna ostvarenja glumaca i opisati moguća razilaženja između procjena procjenitelja i autorice, zatim prikazati skupnu sliku glumačkoga govora prema fonetskoj slušnoj procjeni procjenitelja.

Pretpostavljamo da se neće pokazati značajnija razlika u govornim ostvarenjima glumaca i glumica te da će biti evidentirana dobra usklađenost u procjenama između procjenitelja i autorice. Očekujemo da će dobiveni rezultati upućivati nastavnike i studente glume i srodnih struka na smjernice u učenju scenskoga govora, i dokidati impresionistički pristup kako je potreban samo talent za dobar govor ili davanje prednosti u svladavanju samo pojedinih prozodijskih čimbenika u radu s glumcima (primjerice akcenta).

3. METODE ISTRAŽIVANJA

Materijali su bile snimljene i dostupne kazališne predstave Gradskoga dramskoga kazališta *Gavella*: Ivan Sergejevič Turgenjev *Mjesec dana na selu* (1998), Miroslav Krleža – Zlatko Vitez *Latinovicz* (2004), Christopher Hampton *Opasne veze* (2004), Lada Kaštelan *Prije sna* (2004) i Ödön von Horváth *Sudnji dan* (2005), u zagradama donosimo godinu premijere. Sve navedene predstave imaju svoj audiovizualni zapis koji je pripremila tehnička ekipa kazališta i svoje programske knjižice sa svim bitnim podacima o predstavi. "Korpus" na kojem je procijenjen fonetski status ekspresivne govorne izvedbe sastoji se od montiranoga zvučnog zapisa kazališne predstave urednoga tona za fonetsku slušnu procjenu, a na temelju pomnoga odabira iz navedenih predstava. Pazilo se da jezični i govorni kriterij bude zadovoljen. Zvučni stimulusi u trajanju po desetak minuta sastoje se od pojedinačnoga montiranog govornog scenskog ostvarenja i ponavljani su tri puta nasumičnim redoslijedom. Rezultate procjene autorice donosimo na temelju navedenih zvučnih stimulusa, dok je provjeru svojih rezultata autorica napravila na cjelovitim glumačkim govornim ostvarenjima u odabranim predstavama.

Ispitanici su glumci Gradskoga dramskoga kazališta *Gavella* i glumci koji nisu u stalnom angažmanu u tom kazalištu, ali su u glumačkoj podjeli u predstavama koje su ušle u analizu. Analizirana su govorna ostvarenja pet glumaca i pet glumica (N = 10). Imena glumaca čija su govorna ostvarenja analizirana donosimo abecednim redom: glumci – Sreten Mokrović, Goran Navojec, Žarko Potočnjak, Boris Svrtan i Ranko Zidarić; glumice – Ivana Bolanča, Jelena Miholjević, Marina Nemet, Ksenija Pajić i Anja Šovagović Despot. Odabrani su glumci čija je kvantiteta i akustička kvaliteta govornih ostvarenja zadovoljavala uvjete fonetske slušne procjene.

Procjenitelji su bili studenti prve i druge godine diplomskoga studija Odsjeka za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (N = 16). Prosječna dob procjenitelja iznosi 23,3 godine (u rasponu od 21 godine do 27 godina), a s obzirom na spol procjenitelja valja reći da je samo jedan procjenitelj, dok su ostalo procjeniteljice (Ž, N = 15; M, N = 1). Takav je sastav studenata prema godinama studija odgovarao kriteriju publike koja je između naivnih slušača i eksperata. Dakle to su procjenitelji koji su poznavatelji protokola slušne procjene, stručnih termina koji su uobičajeni u istraživanjima fonetskoga statusa i uvježbani su u procjeni govornih statusa. Verifikaciju zasebne procjene autorice napravila je prof. dr. sc.

Gordana Varošaneć-Škarić, redovita profesorica na Odsjeku za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Verificirana je gotovo trećina rezultata, što je uobičajeno za ovakve procjene, a verifikacijom je utvrđeno slaganje, i to u gotovo svim varijablama, osim u ukupnoj ocjeni glumice pod rednim brojem 8.

Upitnik fonetskoga statusa ekspresivne govorne izvedbe sastoji se od četiriju kategorija i ukupne ocjene kao zasebne, pete kategorije (vidi prilog). Redom se procjenjuju glas, izgovor, izražajnost i govorna glatkoća. Varijable su: glas 1 – ugoda glasa, glas 2 – raspon tona, glas 3 – glasnoća, glas 4 – čvrstoća, glas 5 – promuklost; izgovor 1 – dostatnost/nedostatnost izgovora, izgovor 2 – izgovorne mane, izgovor 3 – opis izgovornih mana, izgovor 4 – izgovorne pogreške, izgovor 5 – opis izgovornih pogrešaka, izgovor 6 – izgovor vokala, izgovor 7 – opis vokalizma, izgovor 8 – provođenje/neprovođenje asimilacija, izgovor 9 – naglasni sustav; izražajnost 1 – ukupna izražajnost, izražajnost 2 – logičko isticanje, izražajnost 3 – logičke stanke, izražajnost 4 – govorni ritam, izražajnost 5 – tempo govora; glatkoća – procjena govorne glatkoće ili fluentnosti; ukupno – ukupna ocjena govorne izvedbe. Ljestvica je za sve varijable koje su brojčano procijenjene od 1 do 5, pri tomu je broj 1 bio oznaka pozitivnih procjena, broj 5 oznaka negativnih procjena (primjerice kod procjene izražajnosti ljestvica izgleda ovako: 1 – vrlo izražajna, 2 – izražajna, 3 – srednje izražajna, 4 – neizražajna, 5 – vrlo neizražajna). Procjenitelji su procjenjivali i u odnosu na dramsku osobu koju procjenjujemo. Ako je glumac hotimično imao isprekidan ritam govora, a takav je ritam odgovarao dramskomu zbivanju, tada se očekivalo da će procjenitelji taj ritam prepoznati kao primjeren. Takva se procjena i interpretacija rezultata primjenjivala u svim varijablama upitnika, s čime su procjenitelji bili upoznati na početku ispitivanja. Drugi je način procjene bio kategorički, da/ne procjene, uz pojedine se odgovore tražilo i opisno pojašnjenje (primjerice ima li ili nema izgovornih pogrešaka i opis pogrešaka, ako je odgovor bio da). Treći je način procjene bio zaokruživanje ponuđenih odgovora (a, b, c) i takva je procjena učinjena za izgovor (nedostatan, dostatan, preizražen), naglasni sustav (četveronaglasan, tronaglasan, dvonaglasan) i tempo (brzinu) govora (primjeren, spor, brz). Na početku upitnika nalaze se pitanja o procjenitelju: ime i prezime, spol, godina i mjesto rođenja, mjesto življenja, stručna sprema (u ovom ispitivanju: studij i godina studija), evidencija o nadnevku fonetske procjene, ispitivaču i rednom broju glumca ili glumice. Budući da se procjenjuje glumački govor, profilira se i publika (u ovom ispitivanju: P – procjenitelj, I – ispitivač, E – ekspert).

Analiza podataka napravljena je u programu Excel 2003. Izračunana je aritmetička sredina ili srednja vrijednost, zatim su napravljeni t-test i Hi-kvadrat test. Prema Petzu (1997), Hi-kvadrat test primjeren je postupak u ovom istraživanju jer imamo frekvencije dvaju ili više uzoraka koji imaju dihotomna svojstva (primjerice kod ispitivanja promuklosti/nepromuklosti glasa, ima/nema izgovornih mana, ima/nema izgovornih pogrešaka, provođenja/neprovođenja asimilacija itd.).

4. REZULTATI

4.1. Rezultati pojedinačnih fonetskih slušnih procjena

Prema rezultatima pojedinačnih fonetskih slušnih procjena govornih ostvarenja glumaca i glumica veća su razilaženja u fonetskim procjenama između procjenitelja i autorice u varijablama izgovor 9 (naglasni sustav) i izražajnost 5 (tempo, brzina govora), dok je u ostalim varijablama postignuta dobra usklađenost u procjenama. Procjenitelji tronaglasni sustav procjenjuju kao četveronaglasan, a dvonaglasni kao tronaglasan. Prema fonetskoj slušnoj procjeni autorice većina glumaca govori tronaglasnim sustavom (sedam od deset glumaca), samo jedan glumac ostvaruje četveronaglasni sustav, dok čak dvoje glumaca govori samo silaznim, dinamičkim naglascima, odnosno dvonaglasnim sustavom. Procjenitelji nisu uvijek procjenjivali u skladu s govornom slikom dramske osobe, što je vidljivo iz razilaženja u procjenama govorne brzine između procjenitelja i autorice.

Manja razilaženja u procjenama donosimo u brojčanim omjerima, primjerice procjena promuklosti glasa pokazuje da većina procjenitelja od deset glasova samo jedan glumački glas procjenjuje promuklim, dok autorica procjenjuje čak četiri glasa. Izgovorne mane prema većini procjenitelja nema ni jedan ispitanik, a autorica kod dvoje ispitanika zamjećuje blagi sigmatizam. Izgovorne pogreške ima samo dvoje ispitanika prema procjeni većine procjenitelja. Autorica procjenjuje da samo jedan ispitanik nema izgovorne pogreške, kod ostalih su ispitanika izgovorne pogreške pokatkad sporadične i rezultat su nedosljednosti u izgovoru naglasaka ili neodgovarajući izgovor u odnosu na značaj dramske osobe. Pogrešan izgovor vokala prema većini procjenitelja nema ni jedan ispitanik, a autorica pogrešan izgovor vokala procjenjuje kod četiriju ispitanika, od toga dvoje ispitanika ima samo sporadično reducirane vokale. Verifikacija rezultata fonetske slušne procjene pokazala je visoki stupanj slaganja eksperata, ali i da procjenitelji nemaju tako stroge kriterije kao eksperti.

Donosimo primjere pojedinačnih fonetskih slušnih procjena u kojima je došlo do najvećega stupnja slaganja (tablica 1) i neslaganja (tablica 2) u procjenama procjenitelja i autorice. Valja napomenuti da u ostalim procjenama razilaženja nisu veća od jednoga stupnja, što znači dobru usklađenost procjene. U tablicama je identičan redoslijed varijabli kao što je bio u upitniku fonetskoga statusa ekspresivne govorne izvedbe (vidi poglavlje Metode istraživanja i prilog). Prosjek i broj odnosi se na brojčanu ljestvicu od 1 do 5. Kategoričke su procjene da/ne prikazane u tablicama oznakama D/N, a procjene na zaokruživanje prikazane su oznakama a/b/c. Obje su procjene prikazane u postocima. U varijablama izgovor 3, izgovor 5 i izgovor 7 tražio se opisni odgovor koji donosimo u komentaru razlikovnih rezultata iz tablica.

Tablica 1. Procjena fonetskoga statusa glumca 5

Table 1. Phonetic status assessment in actor 5

Varijabla / Variable	Procjenitelji / Evaluators						Autorica / Author		
	Prosjek / Mean	D	N	a	b	c	Broj / Number	D/N	a/b/c
glas1	3,06						2		
glas2	2,56						2		
glas3	3,25						3		
glas4	2,50						2		
glas5		0,00%	100,00%					N	
izgovor1				25,00%	62,50%	12,50%			b
izgovor2		12,50%	87,50%					N	
izgovor3									
izgovor4		13,33%	86,67%					D	
izgovor5									
izgovor6		86,67%	13,33%					D	
izgovor7									
izgovor8		80,00%	20,00%					D	
izgovor9				80,00%	20,00%	0,00%			a
izražajnost1	2,25						3		
izražajnost2	2,13						3		
izražajnost3	1,81						2		
izražajnost4				93,75%	6,25%				a
izražajnost5				81,25%	18,75%	0,00%			a
glatkoća	2,31						2		
Ukupno	2,19						2		

Procjenitelji su glumca fonetskom slušnom procjenom procijenili gotovo u potpunom slaganju s autoricom. Neslaganje je jedino u varijabli izgovor 4. Glumac sporadično ima nepreciznu artikulaciju (primjerice izgovor glasa *l* i povremeno kraćenje naglasaka). 86,67% procjenitelja smatra da glumac nema izgovornih pogrešaka, a 13,33% smatra da ima. Tablica 1 donosi rezultate o gotovo potpunom slaganju u procjeni naglasnoga sustava (varijabla izgovor 9), 80% procjenitelja odlučuje se za četveronaglasni sustav, a 20% procjenitelja za tronaglasni sustav. Razlika u rezultatima fonetske slušne procjene ostalih varijabla, koje su iskazane brojčano, između procjenitelja i autorice iznosi manje od jednoga stupnja.

Tablica 2. Procjena fonetskoga statusa glumca 3

Table 2. Phonetic status assessment in actor 3

Varijabla / Variable	Procjenitelji / Evaluators						Autorica / Author		
	Prosjek / Mean	D	N	a	b	c	Broj / Number	D/N	a/b/c
glas1	3,63						3		
glas2	3,13						3		
glas3	3,75						5		
glas4	2,69						3		
glas5		37,50%	62,50%					D	
izgovor1				14,29%	57,14%	28,57%			c
izgovor2		18,75%	81,25%					N	
izgovor3									
izgovor4		56,25%	43,75%					D	
izgovor5									
izgovor6		75,00%	25,00%					D	
izgovor7									
izgovor8		71,43%	21,43%					D	
izgovor9				73,33%	13,33%	13,33%			b
izražajnost1	2,00						2		
izražajnost2	2,19						2		
izražajnost3	1,75						2		
izražajnost4				87,50%	12,50%				a
izražajnost5				81,25%	12,50%	6,25%			b
glatkoća	2,38						2		
Ukupno	2,63						2		

Iz tablice 2 vidljivo je neslaganje procjenitelja i autorice u fonetskoj procjeni u varijablama glas 3, izgovor 1, izgovor 9 i izražajnost 5. Procjenitelji varijable fonetske procjene procjenjuju prema zvučnim stimulusima, dok je autoričina procjena, uz zvučne stimuluse, provjeravana na stvarnim govornim ostvarenjima u kazališnoj predstavi i na cjelokupnim ostvarenjima u svim predstavama. Pretpostavljamo da je to mogući razlog razilaženja u procjeni glasnoće (razlika je u procjeni 1,25) i razilaženja u procjeni tempa govora (81,25% – primjeren, 12,50% – spor i 6,25% procjenitelja smatra da je tempo govora brz). Glumac u odnosu na druge glumce u istoj predstavi govori glasnije i sporije. Procjenitelji su naglasni sustav procijenili kao četveronaglasni (73,33%), za tronaglasni i dvonaglasni sustav odlučuje se samo 13,33% procjenitelja. Glumac ipak ostvaruje tronaglasni sustav u skladu s dramskom osobom, premda nije dosljedan tom sustavu (sporadično je u klasičnom naglasnom sustavu, a sporadično u prihvaćenom naglasnom tipu). U skladu je povremena preizražena artikulacija koja je dio govorne slike i ekspresije (28,57% procjenitelja zapaža preizražen ili prejak izgovor). Nedosljednost je u naglasnom sustavu 75% procjenitelja ocijenilo kao izgovorne pogreške (primjerice *mikròškopski*, *neòbična*, ali izgovara i silazne naglaske na nepočetnim slogovima, primjerice *katastrofàlno*, zatim prebacuje naglasak na proklitiku itd.).

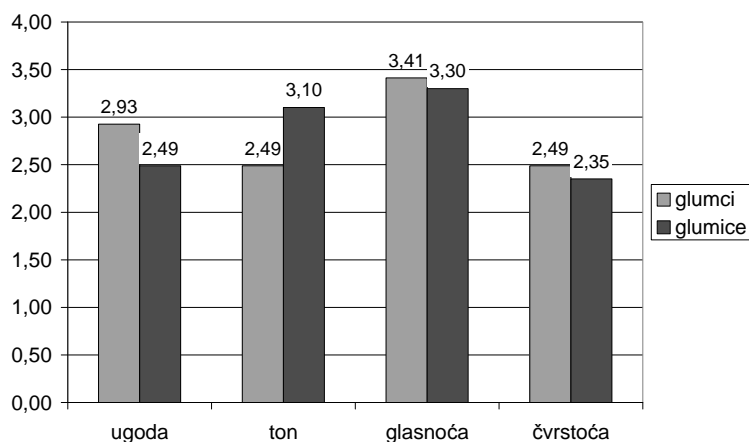
4.2. Rezultati skupne fonetske slušne procjene

U drugomu dijelu rezultata donosimo rezultate skupne fonetske slušne procjene glumaca i glumica. Budući da je postignuta dobra usklađenost u procjenama, rezultate skupnih slika donosimo prema procjenama procjenitelja, bez procjene autorice. Rezultati skupne fonetske procjene odnose se na sve varijable koje su podijeljene u četiri kategorije (glas, izgovor, izražajnost i glatkoća) i ukupnu ocjenu. Varijable koje su procijenjene ljestvicom prikazane su broičano, a varijable koje su procijenjene kategorički ili na zaokruživanje prikazane su u postocima.

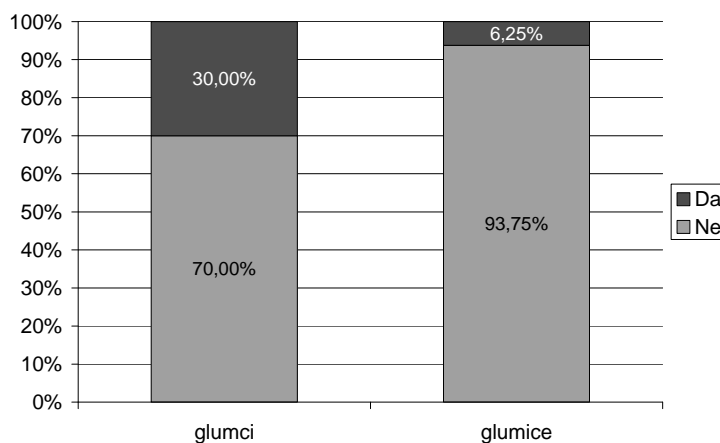
4.2.1. Glas

Slike 1a i 1b prikazuju rezultate skupne fonetske slušne procjene kategorije glasa i odnos rezultata glumaca i glumica. Prosječna ocjena fonetske slušne procjene glasnoće za glumce iznosi 3,41, a za glumice 3,30, dok ocjena čvrstoće glasa za glumce iznosi 2,49, a za glumice 2,35. Statistički su značajne razlike u procjeni glasa između glumaca i glumica u osobinama ugone glasa ($p = 0,001$), tona ($p = 0,001$) i u procjeni promuklosti glasa ($p = 0,001$) u kojoj je napravljen Hi-kvadrat test.

Prosječna ocjena ugone glasa za glumce je 2,93, za glumice iznosi 2,49, a prosječna ocjena za ton iznosi 2,49 za glumce i 3,10 za glumice. Procjenitelji smatraju da čak 30% glumaca ima promukli glas, dok promukli glas ima samo 6,25% glumica. Glumice imaju statistički značajno ugodniji glas, viši ton glasa, a glumci prema procjeni imaju statistički značajno veću promuklost glasa.

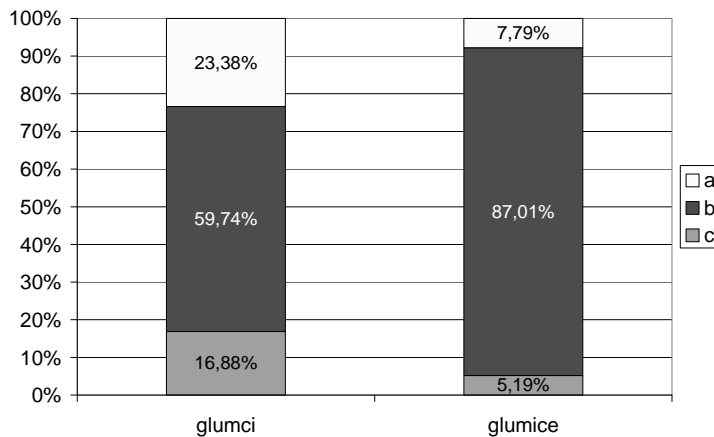
Slika 1a. Usporedba fonetskih procjena osobina glasa
Figure 1a. The comparison between phonetic assessments of voice

Slika 1b. Fonetska procjena promuklosti glasa (Da – ima promuklost, Ne – nema promuklost)
Figure 1b. Phonetic assessment of hoarseness (Da – hoarse voice, Ne – non-hoarse voice)

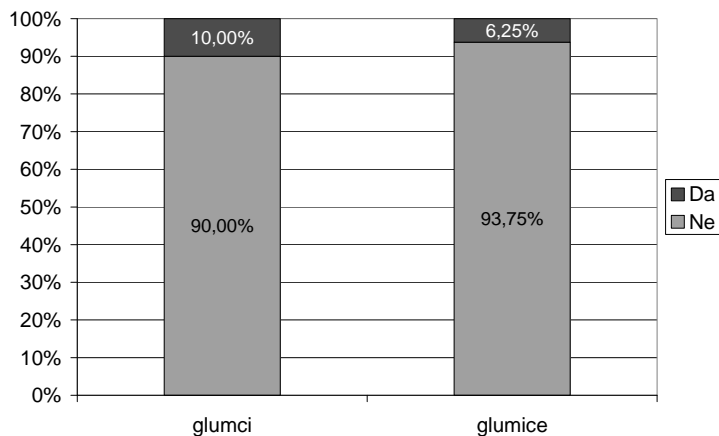
4.2.2. Izgovor

U kategoriji izgovora za sve varijable (izgovor 1, 2, 4, 6, 8 i 9) napravljen je Hi-kvadrat test koji je pokazao statističku značajnu razliku ($p = 0,001$) u rezultatima govornoga ostvarenja glumaca i glumica jedino u fonetskoj slušnoj procjeni dostatnosti/nedostatnosti izgovora (slika 2a). Procjenitelji su ocijenili da 23,38% glumaca ima nedostatan izgovor (a), 59,74% da ima dostatan (b), a 16,88% glumaca ima preizražen izgovor (c). Dakle glumice imaju i statistički značajno bolji izgovor, čak 87,01% glumica ima dostatan izgovor (b), dok ih nedostatan (a) ima samo 7,79%, a preizražen izgovor (c) 5,19%. U svima ostalima varijablama izgovora (slike 2b, 2c, 2d, 2e i 2f) razlike statistički nisu značajne. Prema fonetskoj slušnoj procjeni izgovorne mane ima 10% glumaca i 6,25% glumica ($p = 0,385$). Izgovorne pogreške ima 32,91% glumaca i 25% glumica ($p = 0,271$), a pogrešan izgovor vokala 21,79% glumaca i 12,66% glumica ($p = 0,129$), asimilacije provodi 76,32% glumaca i 77,22% glumica ($p = 0,895$). Distribucija rezultata procjene naglasnoga sustava je sljedeća: većina glumaca (61,33%) i glumica (71,79%) ostvaruju četveronaglasni sustav (a), tronaglasni sustav (b) ostvaruje 29,33% glumaca i 20,51% glumica, dok samo 9,33% glumaca i 7,69% glumica ostvaruje dvonaglasni sustav (c).

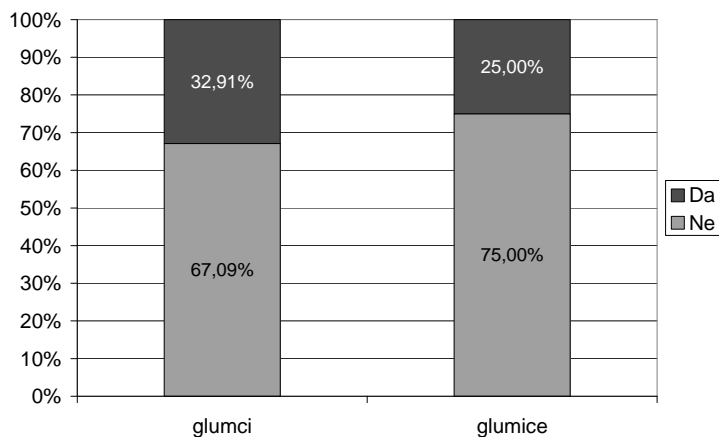
Slika 2a. Usporedba fonetske procjene izgovora (a – nedostatan, b – dostatan, c – preizražen)

Figure 2a. The comparison between phonetic assessments of pronunciation (a – under-articulated, b – sufficiently articulated, c – over-articulated)

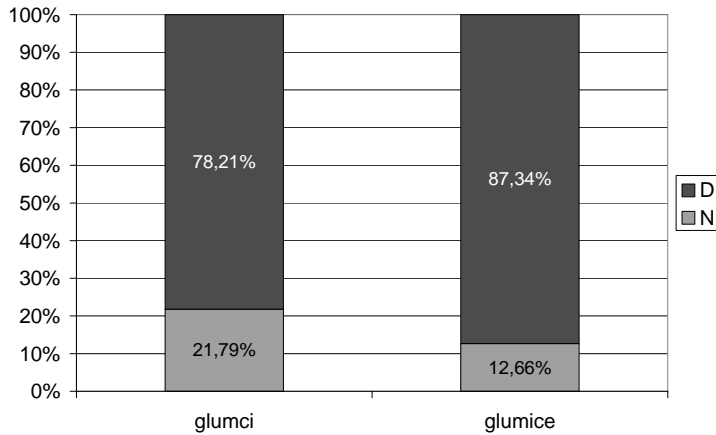
Slika 2b. Fonetska procjena izgovornih mana (Da – ima izgovorne mane, Ne – nema izgovorne mane)

Figure 2b. Phonetic assessment of atypical sound productions (Da – atypical production, Ne – typical production)

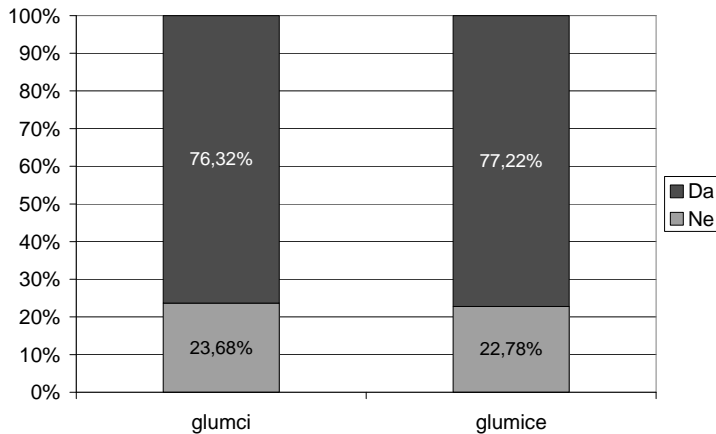
Slika 2c. Fonetska procjena izgovornih pogrešaka (Da – ima izgovorne pogreške, Ne – nema izgovorne pogreške)

Figure 2c. Phonetic assessment of speech errors (Da – speech error, Ne – no speech error)

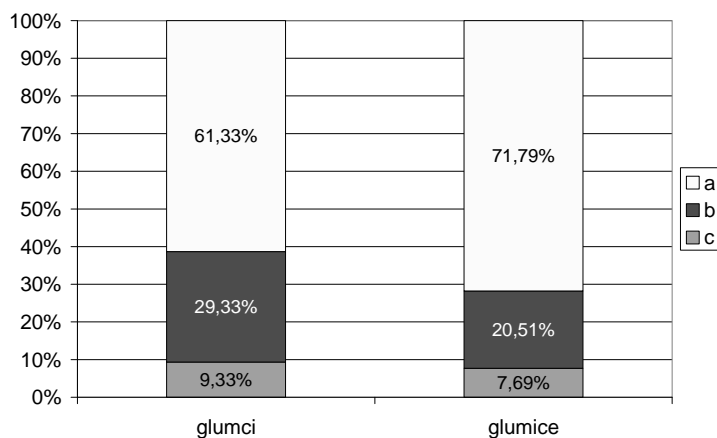
Slika 2d. Fonetska procjena izgovora vokala (Da – ispravan izgovor, Ne – neispravan izgovor)

Figure 2d. Phonetic assessment of vowel productions (Da – correct production, Ne – incorrect production)

Slika 2e. Fonetska procjena provođenja asimilacija (Da – provodi, Ne – ne provodi)

Figure 2e. Phonetic assessment of assimilation productions (Da – correctly produced, Ne – incorrectly produced)

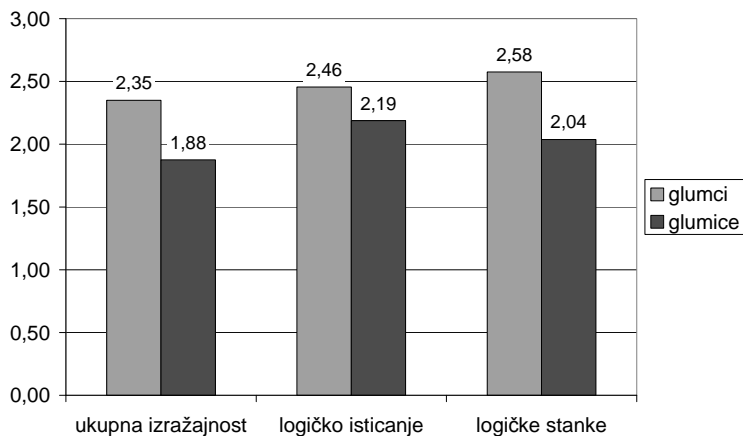

Slika 2f. Usporedba fonetske procjene naglasnoga sustava (a – četveronaglasni, b – tronaglasni, c – dvonaglasni)

Figure 2f. The comparison between phonetic assessments of the accent system (a – four-accent system, b – three-accent system, c – two-accent system)

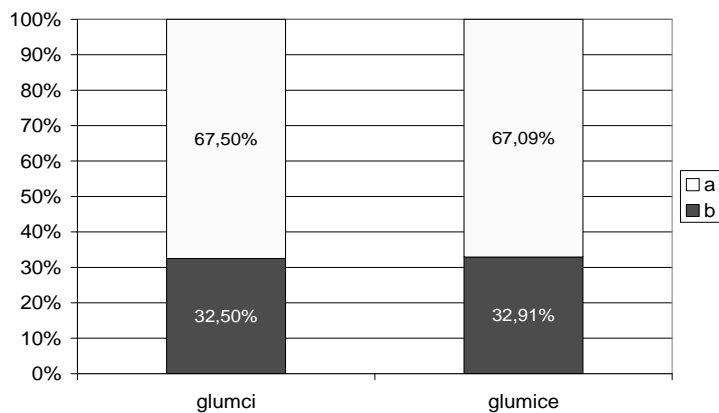
4.2.3. Izražajnost

Rezultati pokazuju statistički značajne razlike u varijablama izražajnost 1 (ukupna izražajnost) i statistički značajnu razliku u varijabli izražajnost 5 (tempo, brzina govora). Za varijable izražajnost 4 i izražajnost 5 učinjen je Hi-kvadrat test (slika 3b i 3c). Glumice prosječnom ocjenom 1,88 imaju statistički značajno ($p = 0,001$) bolju ukupnu izražajnost od glumaca koji su procijenjeni ocjenom 2,35. U procjeni logičkoga isticanja glumci su ocijenjeni prosječnom ocjenom 2,46, a glumice 2,19 ($p = 0,067$), dok je prosječna ocjena logičkih stanka za glumce 2,58, a za glumice 2,04 ($p = 0,178$) (slika 3a). Rezultati procjene govornoga ritma pokazuju da 67,50% glumaca i 67,09% glumica imaju primjeren govorni ritam (a), a neprimjeren (b) 32,50% glumaca i 32,91% glumica ($p = 0,956$). Rezultati fonetske procjene tempa (brzine) govora glumaca i glumica pokazuju statistički značajnu razliku ($p = 0,028$). Primjeren tempo govora (a) ima 53,85% glumaca i 73,42% glumica, spor tempo govora (b) ima 25,64% glumaca i 17,72% glumica, brz tempo govora (c) ima 20,51% glumaca i 8,86% glumica. Prema fonetskoj slušnoj procjeni glumice imaju statistički značajno bolju ukupnu izražajnost i primjereniji tempo (brzinu) govora.

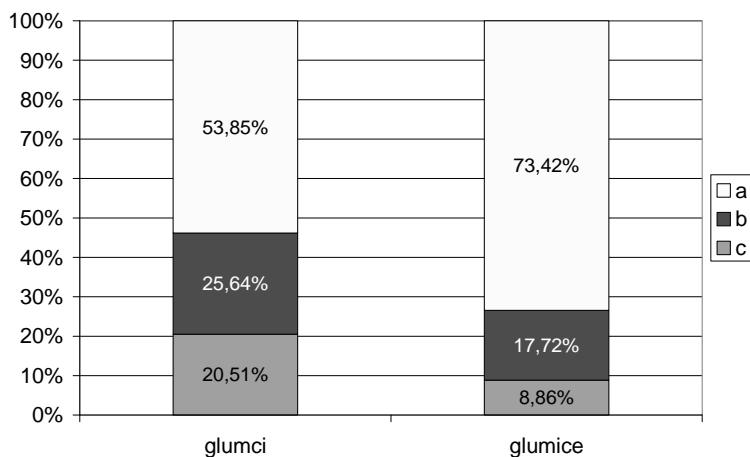
Slika 3a. Usporedba fonetskih procjena u kategoriji izražajnosti

Figure 3a. The comparison between phonetic assessments of expressiveness

Slika 3b. Fonetska procjena govornoga ritma (a – primjeren, b – isprekidan)

Figure 3b. Phonetic assessment of speech rhythm (a – acceptable, b – unacceptable)

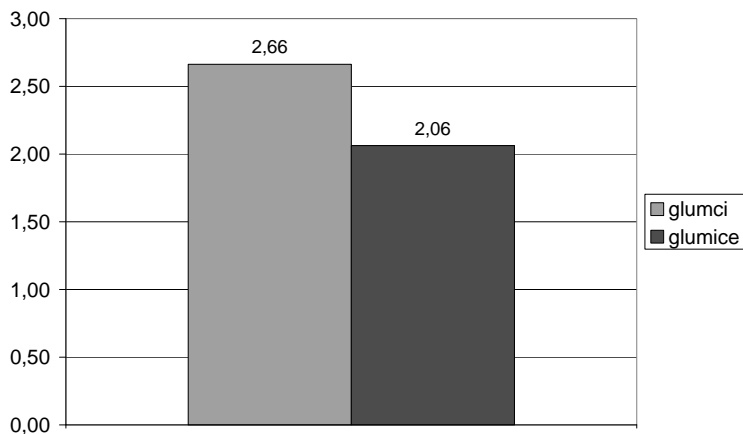
Slika 3c. Fonetska procjena tempa (brzine) govora (a – primjeren, b – spor, c – brz)

Figure 3c. Phonetic assessment of speech rate (a – acceptable, b – slow, c – fast)

4.2.4. Glatkoća i ukupna ocjena

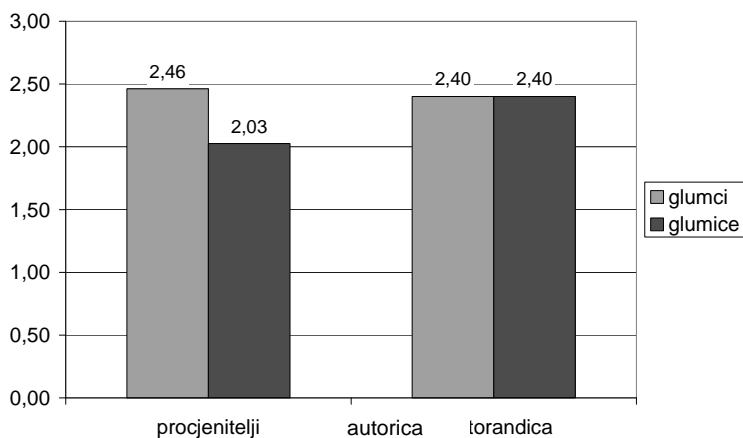
Rezultati fonetske procjene govorne glatkoće ili fluentosti (slika 4) pokazuju statistički značajnu razliku ($p = 0,001$) između glumaca i glumica. Glumice imaju bolju govornu glatkoću, prosječna ocjena je 2,06, a prosječna ocjena za glumce iznosi 2,66.

Statistički je značajna razlika ($p = 0,001$) i u ukupnoj ocjeni govorne izvedbe glumaca i glumica. Rezultati fonetske slušne procjene pokazuju da su glumice ostvarile bolju govornu izvedbu prosječnom ocjenom 2,03, a prosječna ukupna ocjena govorne izvedbe glumaca je 2,46. Slika 5 prikazuje rezultate ukupne prosječne ocjene glumaca i glumica procjenitelja i ukupne prosječne ocjene autorice koja je podjednako ocijenila glumce i glumice (2,40).

Slika 4. Fonetska procjena govorne glatkoće (fluentnosti)

Figure 4. Phonetic assessment of speech fluency

Slika 5. Usporedba ukupnih ocjena govorne izvedbe

Figure 5. The comparison between the assessments of overall speech performance

5. RASPRAVA

Rezultati pojedinačnih fonetskih slušnih procjena govornih ostvarenja glumaca i glumica ukazuju na razilaženja između procjenitelja i autorice u fonetskim procjenama naglasnoga sustava i govorne brzine. Razilaženje proizlazi iz činjenice da procjenitelji tronaglasni sustav procjenjuju kao četveronaglasan, a dvonaglasni kao tronaglasan, i da procjenitelji nisu uvijek procjenjivali u skladu s govornom slikom dramske osobe. Primjerice ako je govorni tempo brz, a odgovara govornoj slici dramske osobe, tada bi se takav govorni tempo morao procjenjivati kao primjeren. Dakle fonetska procjena primjerenoga tempa govora u skladu je s govornom slikom dramske osobe.

Rezultati skupnih slika pokazuju da glumice govore statistički značajno ($p = 0,001$) višim tonom (3,10 – srednje visok) od glumaca (2,49 – dubok prema srednje visokom), ali glumci su prema prosječnoj ocjeni (3,41) glasniji od glumica (3,30), iako ta razlika statistički nije značajna ($p = 0,331$). Glumci i glumice govore srednje glasnim prema glasnom govoru, što možemo djelomično objasniti i činjenicom da je potrebno veliko povećanje glasnoće da bi se intenzitet u visokom dijelu spektra povećao za samo nekoliko decibela (Varošaneć-Škarić, 2005). Čak 30% glumaca prema fonetskoj procjeni ima promuklost, nezdrav glas, dok je kod glumica promuklost prepoznata u samo 6,25%, ta je razlika statistički značajna ($p = 0,001$). Procjena ugone glasa pokazuje da glumice imaju statistički značajno ($p = 0,001$) ugodnije glasove, što je ipak neočekivan podatak s obzirom da je glas glumica procijenjen višim.

Valja naglasiti da su procjene bile izdvojene za svakoga glumca i glumicu, dakle nije se procjenjivalo uspoređivanjem skupina (glumci – glumice). Prema istraživanjima glasa Varošaneć-Škarić (1998) zaključuje da se ženski glasovi percipiraju uvijek višim, iako se međusobno ne uspoređuju muški i ženski glasovi prema visini. U našem je istraživanju bilo više procjeniteljica ($N = 15$) nego procjenitelja ($N = 1$), stoga valja spomenuti pojedina istraživanja koja pokazuju različitost percepcije glasa žena u percepciji žena i muškaraca, prema kojima žene doživljavaju svoj vlastiti snimljeni glas višim, dok ih muškarci procjenjuju nižim (Van Riper i Irwin, 1958; Murphy, 1964; Varošaneć-Škarić, 1998:91, prema istraživanjima Haskell i Baken, 1978).

Iz podataka procjena promuklosti glasa posredno možemo zaključiti da je na smanjenu procjenu ugone glasa kod glumaca utjecala veća promuklost, dok su kod

procjena glasa glumica zapažene blage nosnosti, ali ne i teže disfonije. Blaga nosnost ili nosnost u maloj količini i u dobrom omjeru s drugim osobinama glasa može biti ugodna kvaliteta (Škarić i Varošaneć-Škarić, 1994). Skupne su prosječne ocjene ugone glasa, tona, glasnoće i čvrstoće iznad prosječnih ocjena ili su prosječne, što je u skladu s istraživanjem glasovih kvaliteta studenata glume i drugih studenata u kojem Varošaneć-Škarić (2008) zaključuje da glasovi studenata glume pokazuju bolje akustičke kvalitete od glasova drugih studenata.

Veća sociofonetska prihvatljivost i poželjnost silaznih naglasaka (Škarić, 2006), kao i njihovo bolje prepoznavanje (Vrban Zrinski i Varošaneć-Škarić, 2004), vidljivo je i u rezultatima ovih procjena. Procjenitelji su tronaglasni sustav, kojim su glumci govorili, procijenili kao četveronaglasni. Prema fonetskoj slušnoj procjeni autorice većina glumaca govori tronaglasnim sustavom (7 od 10), samo jedan glumac ostvaruje četveronaglasni sustav, dok čak dvoje glumaca govori samo silaznim, dinamičkim naglascima, odnosno dvonaglasnim sustavom. Procjenitelji smatraju da većina glumaca (61,33% glumaca i 71,79% glumica) ostvaruje četveronaglasni sustav. Dakle pretpostavljamo da neutralizaciju kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga (Varošaneć-Škarić i Škavić, 2001) procjenitelji percepcijski ne doživljavaju kao odmak od standardnoga izgovora koji bi umanjio ukupnu ocjenu. Osim toga procjenitelji znaju da se lakše ispravlja naglasni sustav do granice tolerantnosti nego nekultiviran glas do medijske prihvatljivosti (Škarić i Varošaneć-Škarić, 1994).

Istraživanje prelaženja naglasaka na prislonjenice u glumačkomu govoru (Vrban Zrinski i Runjić-Stoilova, 2010) pokazuje da glumci ne prebacuju naglaske na prislonjenice (prednaglasnice) kada je to moguće po pravilima klasične norme. Naglasak se prebacuje na proklitiku u samo 25% svih mogućih prebacivanja, većinom se prebacuje u govornome sklopu negacije i glagola, zatim prijedloga i jednosložnih zamjenica, što potvrđuje da se suvremeni scenski glumački govor većinom ostvaruje u prihvaćenom tipu izgovora općega hrvatskoga, koji je tronaglasan, i u kojem se silazni naglasci ne prenose na prednaglasnicu, osim iznimaka (Škarić, 2009). Iako ni u tim prebacivanjima nema dosljednosti zbog ritma koji je nadređen naglasku u govornomu ostvarenju i zbog različitih govornih slika dramskih osoba.

Većina glumaca u procjenama u svim kategorijama fonetske procjene imaju prosječne i iznadprosječne ocjene. Treba naglasiti da se u govorničkim zvanjima, kojima pripada i gluma, očekuje govorna sposobnost koja je bolja od prosjeka populacije (Škarić i Varošaneć-Škarić, 1994). Fonetske pojedinačne procjene

pokazuju da procjenitelji izgovorne pogreške kadšto zamjećuju kao nedostatan izgovor, dok sigmatizam uže skupine ne evidentiraju redovito i dosljedno. Iako skupna slika fonetske procjene upućuje da većina glumaca ima dostatan izgovor, nema izraženijih izgovornih mana, provodi asimilacije, uglavnom govori tronaglasnim sustavom, zatim se sporadično mogu čuti kraćenja naglasaka, pogrešni naglasci, redukcija vokala i razmjerno loše logičko isticanje. Razlike između glumaca i glumica u svim varijablama fonetske procjene izgovora statistički nisu značajne, osim u procjeni dostatnosti izgovora ($p = 0,001$), 87,01% glumica i 59,74% glumaca ima dostatan, dobar izgovor. Napominjemo da prejak ili preizražen izgovor na sceni privlači pozornost i on je opravdan u slučaju kada je indikator značaja dramske osobe, inače je komunikacijski šum (Škarić i Varošaneć-Škarić, 1994).

Pojedini glumci i glumice umiju prozodijskim sredstvima prenijeti značaj dramske osobe, primjerice brzinom govora, tada ona postaje dio interpretacije (Bakran, 1984–1985). Prema procjenama glumice su govorile statistički značajno ($p = 0,028$) primjerenijom brzinom govora (73,42%) od glumaca (53,85%). Istraživanja pokazuju da se brzina govora u procjeni sugovornih prozodijskih znakova pokazuje izrazitijim ekstraauditivnim prozodijskim čimbenikom (Nenadić El Mourtada i Varošaneć-Škarić, 2010). Bez obzira na dobre fonetske procjene u pojedinim kategorijama procjena, valja istaknuti da prosječne osrednje ocjene u kategoriji izražajnosti, osobito kod logičkoga isticanja (glumci 2,46 i glumice 2,19), s obzirom na glumački govornički stil nisu zadovoljavajuće. Budući da se logičkim isticanjem prenosi niz informacija i njime se usmjerava daljnji tijek dramskoga događanja, razmjerno se loše logičko isticanje ne bi smjelo čuti sa scene.

6. ZAKLJUČAK

Iz pojedinačnih rezultata fonetske slušne procjene govornih ostvarenja glumaca i glumica vidljivo je razilaženje u fonetskim procjenama naglasnoga sustava i govorne brzine. Razilaženje proizlazi iz činjenice da su procjenitelji tronaglasni sustav procijenili kao četveronaglasan, a dinamički, dvonaglasni kao tronaglasan. Prema fonetskoj slušnoj procjeni autorice većina glumaca govori tronaglasnim sustavom, samo jedan glumac ostvaruje četveronaglasni sustav, dok čak dvoje glumaca govori samo silaznim, dinamičkim naglascima, odnosno dvonaglasnim sustavom. Budući da naglasni sustav može biti i slika u govoru dramske osobe, možemo zaključiti da je i ovim radom potvrđena sociofonetska prihvatljivost i ostalih naglasnih sustava, a ne

samo četveronaglasnoga, jer procjenitelji takav otklon nisu procijenili kao odmak od standardnoga izgovora. Verifikacija rezultata pojedinačnih fonetskih slušnih procjena pokazala je da procjenitelji nemaju tako stroge kriterije kao eksperti i da nisu uvijek procjenjivali u skladu s govornom slikom dramske osobe, s obzirom na razilaženje u procjeni govorne brzine, ali i da je postignuta dobra usklađenost procjena u ostalim varijablama.

Rezultati skupne fonetske slušne procjene pokazuju da glumci imaju statistički značajno manje ugodan glas i veću promuklost glasa od glumica. Pretpostavljamo da je na smanjenu ugodu muških glasova utjecala veća promuklost. Glumice imaju viši ton, primjereniji izgovor i govornu brzinu, bolju ukupnu izražajnost, govornu glatkoću i ukupnu ocjenu govorne izvedbe (sve su navedene razlike statistički značajne $p = 0,001$, dok je za govornu brzinu $p = 0,028$). Prema rezultatima možemo zaključiti da većina glumaca ima dostatan izgovor, da nema izraženih izgovornih mana, da provodi asimilacije, što pridonosi boljoj govornoj glatkoći, zatim da većinom govore tronaglasnim sustavom, ali i da glumci imaju loše logičko isticanje, sporadično kraćenje naglasaka i redukciju vokala. Budući da su govorna ostvarenja glumaca lošije procijenjena u odnosu na glumice, suprotno našim pretpostavkama, u budućnosti bi se više pozornosti moralo posvetiti u radu s glumcima, osobito na njezi glasa, logičkom isticanju i izgovoru.

Zahvala

Zahvaljujem prof. dr. sc. Gordani Varošaneć-Škarić na velikoj pomoći pri nastanku ovoga rada i svojemu kolegi i prijatelju Jordanu Bićaniću, prof. na tehničkoj obradi materijala i rezultata. Kolegici Sonji Kovačić zahvaljujem na brznoj i lakoj dostupnosti snimljenima kazališnim predstavama.

REFERENCIJE

- Bakran, J.** (1984–1985). Tempo – činilac vremenske organizacije govora. *Suvremena lingvistika*, 25–26, 27–31.
- Berry, C.** (1997). *Glumac i glas*. Zagreb: AGM. (prevela Antonija Čutić)
- Frančić, A., Hudeček, L., Mihaljević, M.** (2005). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Gavella, B.** (1967). *Glumac i kazalište*. Novi Sad: Sterijino pozorje.
- Horga, D.** (1994). Tečnost govora u elektroničkim medijima. *Govor XI*, 15–22.
-

-
- Horga, D., Mukić, I.** (2000). Neki vremenski parametri govora u dnevnicima HTV-a. *Govor XVII*, 2, 105–127.
- Laver, J.** (1968). Voice quality and indexical information. *British Journal of Disorders of Communication*, vol. 3, 43–54.
- Liker, M., Vrban Zrinski, K.** (2003). Analiza oratorskog glasa Martina Luthera Kinga. *Glas/Voice, zbornik radova 1. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem* (ur. G. Varošaneć-Škarić), 54–58.
- Machlin, E.** (1970). *Speech for the Stage*. New York: Theatre arts books, drugo izdanje.
- Nenadić El Mourtada, Ž., Varošaneć-Škarić, G.** (2010). Sugovorni prozodijski znaci u televizijskom govoru informativnoga programa. U V. Mildner i M. Liker (ur.), *Proizvodnja i percepcija govora*, 167–185. Zagreb: FF-press i HFD.
- Petz, B.** (1997). *Osnove statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Jastrebarsko.
- Podbevšek, K.** (2003). Semiotika glasa u kazališnoj predstavi. *Glas/Voice, zbornik radova 1. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem* (ur. G. Varošaneć-Škarić), 63–68.
- Silić, J.** (2006). *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Škarić, I.** (1988). *U potrazi za izgubljenim govorom*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I.** (2006). *Hrvatski govorili!* Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I.** (2009). *Hrvatski izgovor*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Škarić, I., Varošaneć-Škarić, G.** (1994). Skupna slika govora Hrvatske televizije. *Govor XI*, 1, 1–14.
- Škarić, I., Varošaneć-Škarić, G.** (1999). Vježbe za glas i izgovor. *Ustvarjalnost vlogopediji* (ur. A. Bajc, K. Bucik i S. Janežič), 197–200.
- Turner, J. C.** (1976). *Voice and Speech in the Theatre*. London: Pitman Publishing Ltd, treće izdanje.
- Varošaneć, G.** (1987/88). O metafori u redateljskom postupku Ivice Kunčevića. *Novi prolog*, 6–7, 202–210.
- Varošaneć-Škarić, G.** (1995). Govorni stilovi u informativnim emisijama. *Govor XII*, 1, 71–80.
- Varošaneć-Škarić, G.** (1998). *Zvučne osobine ugođe glasa*. Disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Varošaneć-Škarić, G.** (2000). Proksemika glumačkoga govora. *Kolokvij o umetniškom govoru* (ur. K. Podbevšek i T. Gubenšek), 46–56.
-

- Varošanec-Škarić, G.** (2005). *Timbar*. Zagreb: FF-press.
- Varošanec-Škarić, G.** (2008). Acoustics characteristics of voice and vocal care in acting other students. *Clinical Linguistics and Phonetics*, 22; 881–889.
- Varošanec-Škarić, G.** (2010). *Fonetska njega glasa i izgovora*. Zagreb: FF-press.
- Varošanec-Škarić, G., Škavić, Đ.** (2001). Neutralizacija kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru. *Govor XVIII*, 2, 87–104.
- Vrban Zrinski, K., Varošanec-Škarić, G.** (2004). Slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka. *Govor XXI*, 2, 93–110.
- Vrban Zrinski, K., Runjić-Stoilova, A.** (2010). Naglasci na prislonjenicama u suvremenomu glumačkom govoru. *Zbornik sažetaka Petoga hrvatskoga slavističkoga kongresa* (ur. Marija Turk), 208–209.
-

PRILOG / APPENDIX

Upitnik fonetskoga statusa ekspresivne govorne izvedbe / The questionnaire used in phonetic assessment of speech performance assessment

Procjenitelj/ica: Glumac/ica:
 Godina studija i studij: Profil publike? Zaokružite! P I E
 Godina i mjesto rođenja: Nadnevak:
 Gdje ste najduže živjeli? (najbliže mjesto):
 Spol? Zaokružite! Ž M Ispitivačica: dr. sc. Karolina Vrban Zrinski

GLAS

1. Na ljestvici od 1 do 5 procijenite stupanj ugone glasa

1 2 3 4 5

1 - iznimno ugodan, 2 - ugodan, 3 - prosječan, 4 - neugodan, 5 - vrlo neugodan, ružan glas

2. Procijenite raspon tona

1 2 3 4 5

1 - vrlo dubok, 2 - dubok, 3 - srednje visok, 4 - visok, 5 - vrlo visok

3. Procijenite raspon glasnoće

1 2 3 4 5

1 - vrlo tihi, 2 - tihi, 3 - srednje glasnoće, 4 - glasan, 5 - vrlo glasan

4. Procijenite raspon čvrstoće

1 2 3 4 5

1 - vrlo čvrsti, 2 - čvrsti, 3 - srednje čvrsti, 4 - drhtavi, 5 - vrlo drhtavi

5. Je li glas promukao? Zaokružite odgovor!

DA NE

IZGOVOR

1. Odredite kakav je izgovor? Zaokružite odgovor!

- a) Nedostatan ili labav izgovor
- b) Dobar ili primjeren (dostatan) izgovor
- c) Prejak ili preizražen izgovor

2. Ima li glumac/ica izgovornih mana? Zaokružite odgovor!

DA NE

3. Koje vrste izgovornih mana zamjećujete? Opišite!

4. Ima li glumac/ica izgovornih pogrešaka s obzirom na prihvaćeni izgovor? Zaokružite odgovor!

DA NE

5. Koje vrste izgovornih pogrešaka zamjećujete? Opišite!

6. Izgovara li glumac/ica ispravno vokale? Zaokružite odgovor!

DA NE

7. Koji tip vokalizma zamjećujete? Opišite!

8. Ostvaruje li glumac/ica asimilacije? Zaokružite odgovor!

DA NE

9. Koji naglasni sustav ostvaruje glumac/ica? Zaokružite odgovor!

- a) četveronaglasni (klasični i općeprihvatljivi)
- b) tronaglasni (prihvaćeni)
- c) dvonaglasni sustav (samo silazni, dinamički)

IZRAŽAJNOST**1. Na ljestvici od 1 do 5 procijenite ukupnu govornu izražajnost glumca/ice!**

1 2 3 4 5

1 - vrlo izražajna, 2 - izražajna, 3 - srednje izražajna, 4 - neizražajna, 5 - vrlo neizražajna

2. Kakvo je logičko isticanje u govoru glumca/ice?

1 2 3 4 5

1 - izvrsno, 2 - vrlo dobro, 3 - dobro, 4 - razmjerno loše, 5 - vrlo loše

3. Ima li glumac/ica logičke stanke u govoru?

1 2 3 4 5

1 - u potpunosti ima, 2 - ima, 3 - samo ponekad, 4 - uglavnom nema, 5 - uopće nema

4. Kakav je govorni ritam glumca/ice? Zaokružite odgovor!

a) PRIMJEREN b) ISPREKIDAN

5. Kakav je tempo (brzina) govora glumca/ice? Zaokružite odgovor!

a) PRIMJEREN b) SPOR c) BRZ

GLATKOĆA**1. Na ljestvici od 1 do 5 procijenite govornu glatkoću (fluentnost) glumca/ice!**

1 2 3 4 5

1 - izvrsna, 2 - vrlo dobra, 3 - srednja, 4 - razmjerno loša, 5 - vrlo loša (10 zastoja u 2 min)

UKUPNA OCJENA**1. Na ljestvici od 1 do 5 odredite ukupnu ocjenu govorne izvedbe glumca/ice na temelju svih osobina glasa, izgovora, izražajnosti i glatkoće!**

1 2 3 4 5

1 - izvrsna, 2 - vrlo dobra, 3 - srednja, 4 - razmjerno loša, 5 - vrlo loša

Karolina Vrban Zrinski

kzrinski@ffzg.hr

Academy of Dramatic Art, University of Zagreb
Croatia

Phonetic assessment of actors' speech

Summary

This study describes prosodic features employed by actors in order to achieve expressive speech on the stage. Using the phonetic protocol for speech performance assessment, speech productions by male and female actors (N=10) of the *Gavella* theatre were analysed. The following prosodic characteristics were analysed: voice, pronunciation, expressive power, the assessment of fluency and a general assessment of speech performance. The evaluators were graduate students from the Department of Phonetics at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb (N=16).

It is hypothesised that a significant difference will be found between the speech of female and male actors. It is also hypothesised that a high degree of agreement will be found between the assessment of the evaluators and the author. After the completion of the statistical analyses (mean, t-test and Chi-square test), the study presents the description of actors' speech with respect to individual assessments (those by the author and by the evaluators) and the total assessment of female and male actors (assessment by the evaluators).

The results show that there are disagreements between the author and the evaluators in two variables (accent system and speech rate), while a high degree of agreement was found in other variables. The neutralisation of short accent types was not assessed as a deviation from the standard by the evaluators, thus confirming the sociophonetic acceptability of alternative accent systems, apart from the standard four-accent system. On average, actresses have a more pleasant voice, while actors' voices are hoarser. Actresses have a higher pitch, better pronunciation, a more appropriate speech rate, their overall expressiveness, speech fluency and the overall speech performance are also assessed as better compared to their male colleagues ($p=0.001$ in testing differences in all variables except in speech rate, where $p=0.028$).

It is reasonable to conclude that most actors pronounce in a sufficiently accurate manner, without atypical productions, that they follow the rules of assimilation, thus increasing the impression of appropriate speech fluency and that they mostly use a three-

accent system. It is also evident that male actors use logical stress poorly and that they sporadically shorten their accents and reduce their vowels.

Key words: prosody, voice, pronunciation, expressiveness, speech fluency
